

Νικηφόρος
 Φωκιάδης,
 Γαβροί:
 ἱ. Ἡγεμόνων
 Ἐθνικῶν
 Φιλικῶν Ἐταιριῶν
 Ἰεροσολύμων
 Κ(π. 1907
 n 231-240

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΔΥΤΟΝ

(ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΤΑΞΙΔΙΟΥ ΜΟΥ)

Μία ἀπὸ τὰς ὀραιότερας ἑορτὰς τῆς χριστιανοσύνης, κατὰ τὰς ὁποίας στολίζεται ἡ καλύβη τοῦ χωρικοῦ καὶ τὸ μέγαρον τοῦ ἀστυπολίτου, εἶνε ἡ ἑορτὴ τῆς Παναγίας. Ἡ κόρη τοῦ χωρίου διὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὑφαίνει τὴν πολυκόσμον μπόλια μὲ τοὺς ἀργυροστίκτους κροσσούς της καὶ ἡ ἀριστοκράτις δεσποσύνῃ εἰσιτάζει τὸν ἀραχνούφαντον πέπλον της. Ἐξ ἄλλου ὁ ξανθὸς νεανίας ὀνειρατοῦται τὴν ἡμέραν αὐτὴν πότε νὰ ἀφήσῃ τὸ δρέπανον καὶ τὸν λίσγον, νὰ φορέσῃ τὸ μεταστοματικὸν τὸ ὄρηόπλοιο μανδηλί του νὰ τὸ στροφογυρίσῃ κατὰ τὸν χορόν, ἔς τὸ κατήχησον. Τὸ χωρίτιον ὅλα τοῦ χωριοῦ τὸ ἀπόγευμα, μὲ τῆς κεντημέναις των ποδιᾶς, μὲ τὰς πλεονόμισαις των στολάς καὶ μὲ τὴν μπόλια, τὴν ὅποιαν ὄρανεν ἔς τὸν ἐργασίαν μὲ ζῆλον παράπαν καὶ μὲ τραγῶδι, τὸν χορόν περιμένουν. Ὅποια θὰ ἔχη τὴν τιμὴν νὰ κερδίσῃ τὸ ἐρωτύλου νέου τὴν καρδίαν καὶ τὸ βλέμμα, θὰ κερδίσῃ καὶ τὸ μανθῆν. Καὶ τότε, οὐ τῆς χαρᾶς της! ἔγινεν ἡ ἐκλεκτὴ του!

Εἶνε ὁ ἀφελὴς δεσμὸς τοῦ ἀρραβῶνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας. Καὶ δι' αὐτὸ περιμένεται μὲ ἰδιαιτέρον πόθον καὶ μὲ λαχτάρον. Οὕτω καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ νέοι περιέμενον τὰ Παναθήναια καὶ ἐξήρχοντο αἱ εὐγενεῖς κόραι φέρουσαι τὸν ἱερὸν πέπλον εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς κατακέντητον. Καὶ εἰς τὰς μεγαλοπόλεις δὲ τῆς Εὐρώπης παρόμοιαι λιτανεῖαι τῶν παρθένων ἐκ τοιούτων παραδόσεων ὀργανοῦνται. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὰ ἑννέαμερα τῆς Παναγίας, πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἐπέστρεφον ἐκ Σμύρνης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εὐρέθην εἰς τὴν Μάδυτον τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὸ ἡμερολόγιόν τοῦ ταξιδίου μου ἐκείνου θὰ ἐκθέσῃ τὰς ἐντυπώσεις τῆς πανηγύρεως καὶ τὴν παρεμπεσοῦσαν συζήτησιν, ἣν εἶχον μετὰ τοῦ φίλου μου.

★

Ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, Αὐγούστου 23.

Ἐξυπνήσαμεν πρωτὶ πρωτῆ. Ἡ σκέψις, ὅτι θὰ παρεπλέομεν τὰ ὀμηρικὰ πεδία μᾶς ἔφερον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πρὶν διαλυθῆ τῆς νυκτὸς τὸ σκότος. Τὸ ἀτμόπλοίον μας τότε παρέπλεε τὴν Γένεδον. Ἡ νῆσος ἔχει πρᾶνὲς τὸ χωρίον της στεφανωμένον ἀπὸ σειρὰν ἀνεμομύλων, τοὺς ὁποίους ἐγύριζεν ὁ ἄνεμος, ἐμούγκριζαν αὐτοὶ καὶ παρήλλασσον τὰ ἀνάνα περὰ των εἰς γοητευτικὸν πανόραμα ὑπὸ τὸ λυκόφωσ ἐκείνο. Ὅταν ἀφήσαμεν ὀπίσω τὸ χωρίον, ἡ ἑσπέρη καμπάνα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὴν ὀνομάζουν **σημαντρον**, ἐσήμαινε καὶ προσεκάλει τοὺς Χριστιανούς εἰς τὴν κοινὴν προσευχὴν. Δι' αὐτὸ ἐφαίνοτο δύο-τρία γράδια νὰ σταυροκοποῦνται καὶ νὰ ἐξέρχονται ἐκ τῆς οἰκίας των.

Από τὸν ὀρίζοντα ὄλονεν ἐξέλειπε τὸ σκότος. Ἐσφραεύθη φεῖγον ὀπισθεν τῆς νήσου ὑπὸ πελώριον βράχον, ὅστις φοβερά ἐμελάνιζε τὸ παρακτίον κῆμά του. Προσέχω καὶ διακρίνω ὑπὸ τὰ σπήλαια καὶ τὰς βραχώδεις κρύπτας του, ὅτι τὰ θαλασσινὰ πουλιὰ εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐξυπνήσει. Καὶ ἡ μνήμη μου ἀνεπόλησε τὰς στροφάς τοῦ Βιργιλίου πῶς ὑπ' αὐτὸν ἐκρύβησαν τῶν Ἀχαιῶν αἱ νῆες καὶ ἔπεσεν ἡ μενέχαρμος τοῦ Ἰλίου πόλις, ἡ ἐπιτάφυργος, ἡ κλεινή!

Βυθισμένος εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐποποιίας ἔμενον ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Ὅταν ἐστράφη, βλέπω ὄλων τῶν συνταξιδιωτῶν μου τὰ τηλεσκόπια νὰ διευθύνωνται εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν, καὶ ἀκούω ὅτι ἐζητοῦντο αἱ πολύτροφοι καμπὰι τοῦ Σιμόντος καὶ τοῦ Σκαμάνδρου. Ἦσαν τὰ ὁμηρικὰ πεδία. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξήτουν νὰ τὰ καταφάγουν μὲ τὰ ῥάτια, ἀκατάπαυστα, κινουντες τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ δάκτυλα. Μόνος Κορσικανὸς κοντός, χονδρός, παχύρρινος καὶ προγιάστωρ μὲ βοσκηματώδη ὄψιν ἐκάπνιζε τὸ πούρρον του καὶ ἐθεῖτο τὴν ξηρὰν καὶ τὸν πόντον μὲ ἐντελὴ ἀδιαφορίαν. Ὁ νήπιος! Θὰ ἠγνώσει τὰ κλασσικὰ κάλλι.

★

Ἐφθάσαμεν. Δρόμοι στενοί, σπίτια ξύλινα, κατήφοροι καὶ ἀνυπόφοροι ἀνήφοροι, λιθόστρωτα διὰ νὰ προσκόπτης εἰς κάθε βῆμα, χαμηλὰ τὰ πλείστα καὶ ὑπόσαθρα καταστήματα, πού καὶ πού δένδρα καὶ περιπλοκάδες, ἴδου ἡ πρώτη ἐντύπωσις τῆς Μαδύτου. Ἐχει ὅμως καλὸν λιμένα, καλὸν κλίμα καὶ γλυκὴν αἰθρὰν. Ἀκόμη ἐν χαρακτηριστικὸν ἔχει, ὅτι ἐξάγει πολλοὺς παπᾶδες. Λέγουσιν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀποικίαν τῶν αὐτῶν ἔτρεπον πολλὴν ἀγάπην. Καὶ πολλοὶ λέγουσιν ὅτι ἡ αἰτία τῆς ἀγάπης τὸν ἔγκειται εἰς τὰς ὡραίας γυναῖκας τῆς Μαδύτου. Δὲν τὸ πιστοποιῶ. Ὁμολογῶ ὅμως, ὅτι εἰς τὰς χαρακτηριστικὰν συγκρινάται ἑλευστικῆς πόλεως ἡ εὐρωστία μὲ τὰ κατέφυκτα μάχουρα καὶ λεπτότης κατατομῆς τῶν μεγαλοπόλεων. Περίεργον ἐντύπωσιν μὲν ἔκαμε μόνον ἡ μυτι τῶν, ἡ ὁποία κατὰ πλειονοψηφίαν εἶνε πρὸς στενὴ καὶ μικρά. Ἀλλὰ τὰ καμαρωτὰ φρύδια, τὰ κατάμαυρα ῥάτια καὶ τὰ μικρὰ κοράλλινα χεῖλη, πρὸ πάντων δὲ ὁ γλυκὺς καὶ παμπόνηρος ἐκεῖνος γέλως τῶν ἀείρων τὴν ἀντιγραφὴν καλλιτεχνικοῦ χρωστήρος. Ὅλα δὲ αὐτὰ εἶνε βέβαια πολὺ μεγάλη αἰτία νὰ ἀγαπᾷ κάνεις τὰς Μαδυτινάς καὶ τόσον περισσότερον, ὅταν εἶνε ἀρχαῖος Ἀθηναῖος.

Ἀτύχημα μόνον εἶνε, ὅτι σήμερον αἱ πλείστα ἀκολουθοῦσι τὸν εὐρωπαϊκὸν συρμόν μετὰ φανατισμοῦ. Καὶ σήμερον ἐλησμόνησαν τὰ φλοῦδα, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον τὰς ἀρχαίας νύμφας, ἐλησμόνησαν τοὺς ἄρουμπελέδες, οἱ ὁποῖοι περιέστερον τὰ μέτωπά των ὡς χρυσόστικτος ταινία καὶ ἐλησμόνησαν τὴν μιμιπλιένια σταμέλα τοῦ ἀρχαίου καιροῦ. Κρῖμα! Δὲν ἔπρεπεν, εἰς τὰς μεγάλας τοῦλάχιστον ἑορτάς μας, νὰ παρουσιάζουν τὴν παλαιὰν γραφικὴν ἐνδυμασίαν των;

Ὅταν ἐξήλθομεν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐπεκράτει πανταχοῦ ἡρεμία. Ὅλος σχεδὸν ὁ κόσμος ἦτο εἰς τὸ πανηγύρι. Ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὸ ἐορτολόγιόν της ἀπὸ τὴν παραμονὴν, κατὰ τὸν νόμον τῶν Ἑβραίων καὶ φυσικὰ τὰ πανηγύρια ἀκολουθοῦν τὸ ἴδιον σύστημα. Τὴν παραμονὴν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, εἰς τὰς 4 μετὰ μεσημβρίαν, ἐκινήσαμεν πρὸς τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας.

Ὁ δρόμος ἦτο λαμπρός. Ἐπεράσαμεν τὸν Πόρον, τὰ Πηδῆματα καὶ τὴν ἀπόκρημνον χαράδραν χωρὶς νὰ πολυιδρώσωμεν. Ἐφύσα ἐλαφρὰ τὸ ἀεράκι καὶ ἐβιαζόμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν μαγευμένην Βρύσιν. Εἰς αὐτὴν κάθε κόρη ἤρχετο ἄλλοτε καὶ ὕδροφόρει. Ὅλα τὰ κορίτσια τῆς Μαδύτου μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου τῶν ἐθεωροῦντο ὡς αἱ παρθένοι τῆς Βρύσης. Καὶ τὴν προτεροαίαν τοῦ Ὑμεναίου θὰ ὠδηγεῖτο ἡ κόρη ἀπὸ τὰς φίλας της πρῶτῃ πρῶτῃ εἰς τὴν Βρύσιν νὰ φέρῃ διὰ τελευταίαν φορὰν νερὸ καὶ νὰ σκορπίσῃ εἰς τοὺς πόδας της δύο—τρεις τρίχας τῆς κεφαλῆς της. Ἡ πρᾶξις ὑπενθυμίζει

τὴν ἐννεάκρουον Καλλιρρόην καὶ τὴν θυσίαν τῆς ἀρχαίας ἀθηναίας νύμφης. Εἰς τὴν Βρῦσιν θὰ ἐξωμολογοῦντο οἱ ἔρωτες τῆς μᾶς καὶ τῆς ἄλλης, ἐδῶ θὰ ἐμανθάνοντο τὰ νέα τοῦ χωρίου καὶ ἐδῶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐμάντευον οἱ χρησιμοὶ τοῦ Κληίδου.

Ὅταν ὁμως ἡμεῖς ἐφθάσαμεν, εὔρομεν ἀπόλυτον ἡσυχίαν. Ἡ πηγὴ ἐμουρμουρίζει μονότονα, καὶ πάφλασμα νεροῦ συνόδευε τὸ ἄσμα τῆς. Καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὸν δρόμον μας. Ἐβαίνομεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ὑπὸ τοὺς πρόποδας ἀποτόμου βράχου. Ἡ θεὰ ἦτο ἔκτακτος. Ἀπὸ ἐκεῖ ἡ Μάρτυς ἐφαίνετο ἐντροπαλὴ νύμφη, ὡς ζητοῦσα νὰ κρυφθῇ ὑπὸ τοὺς πέριξ λόφους. Καὶ ἀπέναντί τῆς ἡ ἄλλη πολίχνη Ἄβυδος, πέραν, εἰς τὴν ἄλλην τοῦ Ἑλλησπόντου παραλίαν, ἐδείκνυε τὰ ἐνετικά τῆς τεῖχης, ὡς νὰ τὴν ἠπεῖλει ἀκόμη μέχρι σήμερον μὲ τὴν σιάν τοῦ πονηροῦ ναύαρχου τῆς Σπάρτης. Αἰῶνες παρήλθον ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἐκείνους χρόνους, καὶ ὁμως τὰ δύο ὄρη τῆρια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης μένου ἀκόμη ἀντίπαλα.

Προχωροῦντες ἐκάμψαμεν τὸν δρόμον πρὸς τὸ δάσος. Αἰφνης προβάλλει μακρόθεν σκληρὸς, τιτανώδης, ἀτότομος πρὸς τὴν θάλασσαν, τρομερὸς βράχος. Ἡ κεφαλὴ του κρύπτεται εἰς μελάνοφαια σύννεφα καὶ ἀπτόρως πρὸς τὸν πόντον κροτάζει μὲ τοὺς πόδας του τὸ ἀφρίζον κῆμα. Ὁ! ἀνάγκη νὰ μὲ τὸν μαρτυρήσωσι δὲν ἦτο. Ἡ μνήμη μου ἤρκει, καὶ ἡ φρικώδης νύξ τοῦ Λεάνδρου ἐξωγραφήθη εἰς τὴν φαντασίαν μου. Ἐλεῖτε μόνον τῆς πτωχῆς Ἡροῦς τὸ κανδῆλι διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ τοῦ ἔραστοῦ τὸ πτώμα, τὸ ὁποῖον ἐκτύπα εἰς τὴν ἀσπλαγγνον παραλίαν. Βράχε, θὰ μείνης ἀλησιμόνητος. Μάρτυς ξένου κόσμου καὶ ἰδανικῆς ἀγάπης, θὰ ἔχης ἀκοίμητον κανδῆλι εἰς τὴν μνήμην τῆς νεότητος. Ἀνσίκομος ἡ νύμφη καὶ ἀπελις καὶ φρικαλέα ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν χρόνων θὰ στροφοδινῆται ἐδῶ ὑπὸ τὸ ὕψος σου! Σὲ ἠγίασεν ὁ ἔρως· σὲ ἐδίδαξεν ἡ ποίησις καὶ σὲ ἐξωγράφησεν ἡ φαντασία!

Ἄλλὰ καὶ τὸ μοναστήρι δὲν ἀπεῖχε πολὺ πλέον. Ὁ δρόμος διὰ τοῦ δάσους ἦτο γοητευτικός. Μακρόθεν μάλιστα διέκριναι τὸν πυκνόδενδρον λόφον μὲ τὰ κυπαρίσσια του γύρω, ὅπου ἦτο, ὡς μὲ εἶπεν ὁ φίλος μου, τὸ μοναστήρι. Ὁ θόρυβος τῶν πανηγυριστῶν σχεδὸν ἠκούετο ἀνάμικτος ἀπὸ ποικίλα ὄργανα καὶ ἄσματα καὶ φωνάς, τὰ ὅποια συνέβαλλεν ἡ ἀρμονία εἰς ὁ κῶμος ὁ παρεξηγημένος. Ὅλα δὲ αὐτὰ προσεδίδόν τι χαῶδες εἰς τὸ ἄσος τοῦτο τῆς χριστιανικῆς Δωδώνης. Ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμεν.

Ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Ἀγαθάγγελος
ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος (1826)

★

Κτίριον ὑπόσαθρον, μακρὸν καὶ στενόν, ὠχρῶσαν ἐκ τοῦ χρόνου, μὲ στέγην ξυλίνην παλαιάν καὶ προπίπτουσαν καὶ μὲ πενιχρὰν αὐλήν, ἰδοὺ τὸ κλεινὸν μοναστήρι. Εἰς τὴν θύραν γέρος παλῆγογρος, μὲ μεγάλα γένηια καὶ μὲ βράκια πολύφυλλον, ἦτο ὁ νοικοκύρης τοῦ μοναστηρίου. Ἡ ἐκκλησία του, χαμηλὴ καὶ ὀλοσκοτεινός, ἦτο μακρὰ καὶ στενὴ. Μαυρισμέναί εἰκόνες, σαραζωμένα, ὄλαι ἀνήκουσαι εἰς τὴν βυζαντινὴν καλλιτεχνίαν τῆς σχολῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἅγιος καὶ ἡ ἁγία πρέπει νὰ εἶνε ἀγριόμορφοι, ἄλλως δὲν θὰ εἶνε ἅγιοι, δύο μανουάλια γεμάτα ἀπὸ ἀναμιμένα κηρία, δέκα πέντε στασιδία δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ γεμάτα ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ γραῖδια — πόσον καὶ τὰ δύο συναντῶνται — αὐτὴ ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ μοναστηρίου, ἀνήκουσα εἰς τὸν γέρον ἐκεῖνον. Ὅταν ἐφθάσαμεν ἡμεῖς, ὁ ἔσπερινὸς εἶχε τελειώσῃ, οἱ ἱερεῖς εἶγον ἐξέληθη καὶ ὁ κόσμος μόνον ἐπηγαινοήρχετο ἵνα ἀσπασθῇ τὴν Παναγίαν. Ἄλλὰ δὲν ἦτο εὐκολον κάνεις νὰ ἔμβῃ. Πανταχοῦ ἦσαν ἐστρωμένα στρώματα καὶ ἐφαπλώματα ἀπὸ τὸν κόσμον, πρὸ παντὸς ἀπὸ γυναῖκας καὶ παιδιὰ, ὅσως θὰ ἐκοιμᾶτο ἐκεῖ εἰς τὴν ὀλονύκτιον λιτανείαν μὲ τοὺς ἀρρώστους του. Ἀριστερᾶ δὲ πατᾶς ἐκάθητο μὲ πετραχήλι καὶ ἐκράτει χηρόπεννα καὶ χαρτί διὰ νὰ γράφῃ ζωντανῶν καὶ πεθαμένων τὰ ὀνόματα ἢ νὰ ψάλλῃ παράκλησιν εἰς τοὺς ἀρρώστους.

— Πᾶμε καὶ εἰς τὸ ἁγίασμα! μοῦ λέγει ὁ φίλος.

Ὑπήκουσα. Κρατοῦντες ἀναμιμένο κερὶ καὶ λοξοδρομοῦντες καὶ προσκόπτοντες εἰς σκοτεινὸν ὑπόγειον μὲ καθύγρους τοίχους, ἐφθάσαμεν σκυφτὰ εἰς τὸ ἁγίασμα. Μοῦ ἐφάνη ὅπως ἡ μυθολογούμενη τῶν παλαιῶν κατακόμβη. Ἐπροσκύνησα τὰ κρησφύγετα ἐκεῖνα τῆς θείας Παντοδυναμίας μὲ τὸ πνεῦμα μου ἐντελῶς καθυποταγμένον. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἄπιστος εἰς τίποτε. Ὁ Ἐπίσκοπος εἶπεν, ὅτι τὸ θαῦμα γεννᾶται ἐκ τῆς πίστεως καὶ ἐπομένως δευτὴρὸν κάνεις νὰ ἀπολαύσῃ τὰς λεγόμενα θαύματα, δι' ὧν κατ' ἔρος κλονίζεται τὸ θαυμασιώγιον καὶ κούτον τοῦ ἁγιασματος, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ δυνάμειται κατέουσα ἡ πηγὰ, οὐδ' ἀπέσβετο τὸ λαλὸν ὕδωρ. Ἐμνημόνευσα λοιπὸν καὶ ἐγὼ τοὺς πάπτους καὶ προπάπτους μου, ὅπως ὅλος ὁ κόσμος, ἐπροσκύνησα καὶ ἐξῆλθον.

Ἦτο ἤδη ἔσπερα. Τὰ χροῦσὰ νέφη ἀνταρκτικῶν τὰς τελευταίας ἡλιακᾶς ἀκτίνας καὶ ἐσκέδαζον χίλια χρώματα εἰς ἄλλετον κόσμον. Ἄλλα νέφη εἰς μελανὰ σωρεύματα ἐπλασιῶν τὸ πανόραμα, ὅπερ ὁ Σέλλεϋ περιέγραψε δαιμονίως εἰς τὸ «σύννεφον»... Καὶ ἡμεῖς, μόλις ἀπαλλαγέντες ἐκ τῆς μοναστηριακῆς ἀσφρξίας, ἐκινήσαμεν εἰς τὰς πανηγύρεις.

★

Γηραιὰ δρυς μὲ παχεῖς καὶ πυκνοὺς πλοκάμους, μὲ μεγάλο κούφωμα παρὰ τὴν ῥίζαν καὶ μὲ καρποὺς ἀπὸ Διὸς βαλάνους ὅσους εἰμύρουν ἀκόμη νὰ θρέψουν αἱ γερόντισσαι φλέβες τῆς, ἡ γηραιὰ αὐτὴ δρυς ἦτο δέκα πέντε βήματα μακρὰν ἀπὸ τὸ μοναστήρι. Αὐτὴν ἐξέλεξαν μερικοὶ πρωτοπαπᾶδες καὶ πρωτοκάθεδροι λαϊκοὶ νὰ διασκεδάσωσιν ὑπὸ τὸ φύλλωμά τῆς. Ὁ εἰς ἦτο ἀρχιμανδρίτης μὲ μακρὰν καὶ μισοπόλιον γενειάδα καθήμενοι κατὰ γῆς καὶ ὀκλάδην μὲ ἀνασυρμένα τὰ κράσπεδα καὶ χωρὶς ῥάσο, ὥστε νὰ λάμπῃ τὸ μετάξινον ἀντερί του. Κατακόκκινη ζώνη μὲ κλειθρομα ἀργυροῦν περιέζωνε τὴν ὀγκώδη καὶ ἠχηρὰν κοιλίαν του. Ἄλλ' ἡ ὄψις του οἰνοφυλγώδης μὲ βλέμμα ἀπλανές, εἶχε τι τὸ ἐλεφάντειον, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος. Καὶ εἰς τὸ χέρι ἐκράτει κρασόσταμνο, γεμίζων τὰ ποτήρια καὶ συγκροῶν μὲ θορυβώδεις γέλωτας.

— Παιδιά! δεσποτικά νὰ πιθῶμε! συχνὰ ἀνεφώνει.

Ἄ! Οἱ παπᾶδες σέβονται καὶ τιμοῦν τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱεραρχίας. Ὁ Πάπας Βενέδικτος ὁ Β' εἰς τὸ καθημερινόν του φαγοπότι ἐκράζε «biviamus paraliter», δηλαδὴ «παπικὰ νὰ πιθῶμε!»

Ἡ συνευχία καὶ παιδίον εἰς τὸ συμπόσιον τοῦτο μὲ ἀπήρσεν. Καὶ εἶπον ὅτι δὲν

μὲ ἀρέσκει οὔτε τὸ θέαμα οὔτε τὸ παράδειγμα. Ὁ φίλος μου δὲν συνεμερίσθη καὶ ὡσεὶ στενοχωρημένος μοῦ λέγει:

— Οἱ ἄνθρωποι διασκεδάζουν, καὶ ἐπομένως ἐπιτρέπονται τὰ πάντα. Τὸν δὲ παραδειγματισμὸν δὲν πολυπιστεύω. Ὅταν ἓνα παιδί γεννηθῆ καλόν, δὲν ὑπάρχει φόβος οὔτε νὰ μμηθῆ ὅ,τι βλέπει οὔτε νὰ μεγαλοποιήσῃ ἢ φαντασία του τὰς ἀπολαύσεις τῆς κακίας. Ἄρχεῖ μόνον νὰ γεννηθῆ καλὸν τὸ παιδί.

— Νομίζεις;

— Σεῖς πάλιν οἱ ἱατροὶ τὸ λέγετε. Καὶ τὸ παραδέχομαι. Ἀγαθώτατοι γονεῖς καὶ ἐπιμελημένη ἀνατροφή ἀνέδειξαν τέκνα δαιμονισμένα καὶ καθάρματα τῆς κοινωνίας. Καὶ ἄλλα πάλιν τέκνα κακούργων ἐγένοντο χρηστοὶ πολῖται.

— Ἀνοίγω λοιπὸν τὴν συζήτησιν. Τὸ μὲν πρῶτον θὰ παραδεχθῶ, ἀφ' οὗ μὲ ἀποδείξῃς, ὅτι οἱ γονεῖς ἦσαν ἀγαθοὶ ὄχι μόνον ὡς πολῖται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκτελούντες τὰ καθήκοντα πατρὸς καὶ μητρὸς. Συνάμα δὲ θὰ μὲ ἀποδείξῃς ὅτι ἡ ἐπιμελημένη, ὡς λέγεις, ἀνατροφή δὲν συνίστατο εἰς τυπικὸν ψευδοπολιτισμὸν, μακρὰν πάσης ψυχολογίας καὶ ἀληθινῆς παιδαγωγικῆς. Τὸ δὲ δεύτερον ἀξίωμά σου ἴσως σπανίως ἀληθεύει, ὅταν ἡ τύχη συντρέξῃ νὰ μὴ ὑπάρξῃ διαμαρτία ἐγκεφάλου, ἀλλὰ καίτοι γίνεται τοῦ παιδὸς ἡ ἀνάπτυξις εἰς τοιοῦτον περιβάλλον, ὅμως ἡ πολλαχόθεν ἐπίδρασις τῆς κακίας μὲ ὅλας τὰς ἀσχημίας νὰ ἐνεργήσῃ ἀντιθέτως καὶ νὰ κινήσῃ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποστροφήν. Νὰ ἀντιδράσῃ ὁ ὄργανισμός, ὅπως λέγοιεν οἱ ἱατροὶ.

— Μὰ δὲν παραδέχεσαι, παρακαλῶ, ὅτι τὸ παιδί γεννᾶται καλὸν ἢ κακὸν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ τῶν ἐγκεφαλικῶν ἀσθενειῶν τοῦ Λαμπρόζου;

— Ὅχι!

— Δὲν παραδέχεσαι λοιπὸν τὴν κληρονομικότητα, δὲν παραδέχεσαι τοὺς ἐγκληματικὰς τύπους τοῦς ὁποῦς οἱ ἀνθρωπολόγοι εἰσάκουσιν εἰς τοὺς κακούργους. Ἄκρισε νὰ σοῦ πρῶ. Μὲ ὅλον τὸ ἀκατάληκτον τῆς περιστάσεως, θὰ σε φέρῃ πτύξω τὸ θέμα τοῦτο. Βεβαίως ὁ κληρονομικὸς νόμος ἐπιθερμίζει τὴν διάθεσιν τοῦ σπέρματος καὶ τὴν κατόπιν ἀνάπτυξίν του μέχρις ἐπιληψίσεως αὐτοῦ. Βεβαίως εἶνε προδιατεθειμένα εἰς τὸ ἔγκλημα ὅλα τὰ δυστυχῆ κληρονομία, τὰ ὁποῖα σπείρονται δηλητηριασμένα μὲ τὰς ἠθικὰς κακίας καὶ μὲ τὰς μοριατικὰς ἀσθενείας τῶν γονέων των. Προχωρῶ μάλιστα περισσότερον. Ὅτι αὐτὰ τὰ τελευταῖα εἶνε ἡ αἰτία τῆς διαπλάσεως ἀνεπαρκοῦς ἐγκεφάλου, εἴτε ἔλλιποῦς, εἴτε ἀνωμάλου κατὰ τε τὰς ἕλικας καὶ τὴν διασκευὴν αὐτῶν. Καὶ ταῦτα πάλιν ἐξηγοῦν διατί παιδίον τι γεννᾶται χωρὶς νὰ ἔχῃ ὄργανισμὸν πρὸς μάθῃσιν, καὶ δὲν εἶνε ἱκανὸν νὰ συλλάβῃ τὴν εἰκόνα ἀντικειμένου τινὸς καὶ κουργάζεται εὐκόλως ἢ φαντασία του, ἢ μνήμη του, ὁ νοῦς του. Παραδέχομαι δὲ ὅτι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο εἶνε πολλὰ παιδία φυγόπονα καὶ εἰμποροῦν νὰ γείνουν κακούργοι, ὅταν μόνον ὡς τοιοῦτοι θὰ εἰμπορέσουν νὰ ζήσουν.

— Νὰ λοιπὸν ὅτι εἰμεθα σύμφωνοι!

— Ὅχι· μὴ λησμονεῖς, ὅτι πολλὰ ἄτομα στενοκέφαλα ἔχουν μὲν μικρὰν διανοητικὴν δύναμιν, ἀλλὰ δὲν γίνονται κακούργοι. Μεγάλῃ εἶνε ἡ ἀπόστασις. Γνωρίζω, ὡς ἱατρός, καλλίτερον σοῦ, πῶς καὶ αἱ κατόπιν φλεγμοναὶ καὶ παθήσεις τοῦ ἐγκεφάλου εἴτε τραύματα αὐτοῦ εἰμποροῦν νὰ καταστῶσιν ἀφορμὴ κακούργων ἐπιθυμιῶν καὶ διαθέσεων. Ἡ μηνιγγίτις π. χ. εἰμπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ ἐντελῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου. Πολλὰ δὲ ἔτη πρὸ τοῦ Λαμπρόζου ὁ Πρισάρ εἰσῆγαγεν εἰς τὴν ψυχιατρικὴν τὸν ὄρον *ἠθικὴν παραφροσύνην*, καθ' ὃν εἰμπορεῖ τὸ ἄτομον νὰ μὴ εἶνε ἠλίθιον, νὰ μὴ ἔχῃ παραισθήσεις καὶ παρακρούσεις, καὶ ὅμως νὰ ἔχῃ στρεβλὰς ὁρμὰς καὶ διεστραμμένα αἰσθήματα. Νὰ εἶνε ἠθικῶς παράφρων. Νὰ ἐγκληματῆ μὲ πολλὴν ἀδιαφορίαν καὶ μὲ πολὺ μεγάλην ἀψηφισίαν. Νομίζεις ὅτι πταίει εἰς αὐτοὺς πάντοτε ἡ διαμαρτία τοῦ ἐγκεφάλου των;

Ἄς σὲ ἀναπτύξω τὴν θεωρίαν τοῦ Λαμπρόζου. Αὐτὸς παραδέχεται δύο τύπους διαπλάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν φυσιολογικὸν ἄνθρωπον, homo sapiens, καὶ τὸν ἐγκληματικὸν ἄνθρωπον, tyro criminale. Ὁ Λαμπρόζος παραδέχεται ὅτι ὁ ἐγκληματικὸς ἄνθρωπος δὲν ἐγένετο παθολογικὸς τοιοῦτος, δὲν ἐγένετο δηλαδὴ ἄρρωστος τὸν ἐγκέφαλον, ἀλλ' ὅτι ἐγεννήθη μὲ τοιοῦτον ἐγκέφαλον. Ἡ βλάβη εἶνε ἀνατομικὴ καὶ ὄχι παθολογικὴ. Καὶ καταμετρῶν τὴν διάπλασιν τοῦ κρανίου, τοῦ μετώπου, μάλιστα ὅταν εἶνε στενόν (εἴτε εὐρὸν μὲν, ἀλλὰ μὲ ἀνεπτυγμένας τὰς ἀεροφόρους κοιλότητας), καταμετρῶν καὶ ἐπισκοπῶν τὰ ὄτια, τὰς γνάθους, τοὺς ὀνυχας καὶ ἄλλα, ζητεῖ νὰ καθορίσῃ ἰδιαιτέρον τύπον καὶ φυλὴν, ἣ ὁποία ἀταβιστικῶς νὰ μεταπίπτῃ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ ζῷα. Ἄρα ὁ κακοῦργος ἐγεννήθη ἄνθρωπος πλησιάζων πρὸς τὰ ζῷα. Εἶνε ὑπεύθυνος τῶν πράξεών του, ὅσον ὑπεύθυνος εἶνε καὶ ἡ τίγρις. Ὅπως δὲ ἐν τῇ ἀνελιξίῃ τοῦ Δάρβιν ἐπιτελεῖται ἡ τελειοποίησις τοῦ εἶδους, οὕτως ἀντιθέτως, ἐξ αὐτῆς πάλιν τῆς ἐξελιξεως, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Λαμπρόζου, ἐπιτελοῦνται καθ' ἡμέραν καὶ περιτρίμματα ἐκ γενετῆς, ἅτινα τούναντίον κλίνουν πρὸς τὰ ζῷα. Κατὰ τοῦτο εἶνε ἀνεύθυνα καὶ ὀνομάζονται *ἐγκληματία*.

Μὴ ἐνθουσιᾶς ὁμως εἰς τὸ καινοφανές τῆς θεωρίας. Αὕτη εἶνε κατὰ πλειονοψηφίαν ψευδής. Ὀλίγα εἶνε αἱ περιπτώσεις τῆς ἐπαληθεύσεώς της. Ἡ ἀνατομικὴ κατασκευὴ εἶνε ἀληθές, ὅτι εὐθύνεται εἰς τοὺς στενοκεφάλους, ὅτι σμικρύνει τὴν δρᾶσιν τῶν εὐγενῶν τοῦ ἐγκεφάλου μερῶν, κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ τόνον, ἀλλὰ καὶ δὲν κατασφραγίζει ἐντελῶς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑψηλῶν λειτουργικῶν τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων. Ἄρκει νὰ ὑπάρξῃ δρᾶσις ἀνθρώπου. Πρὸς ἐξε. Μεταξὺ τῶν χαμηλῶν ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς κτήνους καὶ τῶν εὐγενῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, ὡς ἀνθρώπου πεπολιτισμένου, ὑπάρχει σφοδρὰ διάπλασις. Ἐκπλαστον καὶ ἐξάσκησον τὰ εὐγενῆ κέντρα καὶ ἄρα νὰ ἀτροφίησον τὰ κέντρα τῶν χαμηλῶν ὁρῶν. Ἰσοῦ ἢ παιδαγωγία, ἰσοῦ ἢ διαπλάσις. Ἐνὸς ἐνηλικιωμένου το βροστος, γλίαι ἐπιρροαὶ διὰ τῶν αἰσθησεων, διὰ τῆς μαθήσεως, διὰ τῶν ἐξεων, διὰ τοῦ νοῦ καὶ διὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐτιδρῶσιν ἄλλοτε ἐπὶ τῶν πρώτων κέντρων καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν δευτέρων. Ἐποσπάθησον λοιπὸν διὰ τῆς ἠθικῆς, διὰ τῆς μορφώσεως καὶ διὰ τῆς παιδαγωγίας νὰ ἀναπτύξῃς τὰς εὐγενεῖς τοῦ παιδίου ὁρμάς, τὰ αἰσθημάτων καὶ σκέψεις καὶ νὰ καταστείλῃς, νὰ ἀτονίσῃς τὰ χαμηλά αὐτοῦ ἔνστικτα. Ἀπομάκρυνον πᾶν ὅ,τι ὡς ὄρασις, ὡς αἰσθησις ἄλλη καὶ ὡς σκέψις γαργαλίζει τὴν κτηνώδη φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

— Λοιπὸν θὰ ἐπαέλθωμεν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ θὰ ἀφήσωμεν τὴν φυσιολογίαν;

— Ποσῶς. Ἡ ἠθικὴ εἶνε ἡ γυμναστικὴ τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ δὲ φυσιολογία εἶνε ἡ βάσις τῆς ἠθικῆς. Καὶ ἄκουσε ὅ,τι διδάσκει ὁ διάσημος φρενολόγος ἱατρὸς καὶ καθηγητῆς τῆς Λευψίας κ. Φλέσχιν¹. Εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμά του «*Περὶ ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆ*» ὀρίζει καὶ περιγράφει ἰδίως ἐγκεφαλικάς·χώρας, αἱ ὁποιαὶ συνιστῶσι τὰ ὄργανα τοῦ διαπλασσομένου χαρακτήρος. Καλεῖ αὐτάς «*σωματικὴν αἰσθητικὴν περιφέρειαν τοῦ ἐγκεφαλικῶ φλοιῶ*» καὶ ἀποδεικνύει πῶς ἐπὶ τῶν κέντρων τούτων τὸ σῶμά μας λαμβάνει συνείδησιν ὄλων τῶν ὁρμῶν του, τῶν δυνάμεών του, τῶν ἰδιοτήτων του, τῶν πόνων του καὶ οὕτω καθεξῆς. Εἰς αὐτὰ καταλήγουσιν οἱ νευρικοὶ ἐρεθισμοὶ ὄλων τῶν αἰσθησεων ἡμῶν καὶ ἐπομένως ἀποτελοῦσι τὴν διάθεσιν τοῦ ὁργανισμοῦ ἡμῶν. Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ πάλιν κέντρων πηγάζουσι καὶ αἱ ψυχικαὶ ἡμῶν ὁρμαὶ μαλακῶς ἢ βιαίως, ἀναλόγως τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν. Εἶνε τὰ κέντρα τοῦ χαρακτήρος. Δηλαδὴ χαρακτήρ εἶνε τὸ γινόμενον ὀλοκληροῦ τοῦ σώματός μας αἰσθητικῶ καὶ ψυχικῶ. Ὅμιλῶ — παρακαλῶ — κατὰ τὴν ἠθικὴν ἢ κατὰ τὴν Φυσιολογίαν; Ὅμιλῶ ὡς ἱατρὸς ἢ ὡς ἠθικολόγος;

1. Ὁ φίλος ἱατρὸς κ. Θ. Χ. Φλωρᾶς μετέφρασεν ὠραίαν πραγματείαν τοῦ Φλέσχιν περὶ τῶν ὁρμῶν μεταξὺ δικαιοητικῆς ὑγιείας καὶ νόσου.

— Βεβαίως ὡς ἱατρός.

— Ἄς προχωρήσωμεν λοιπόν. Τὰ ἐγκεφαλικά ταῦτα κέντρα τοῦ Φλέχσιχ κείνται ἀνά μέσον τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων—ἀν γνωρίζῃς ἐγκεφαλολογία— τοῦ νοῦ καὶ τῶν κέντρων τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, δηλαδή ταῦτα ἐπιηρεάζονται ἀμέσως ὑπὸ τῆς διανοίας. Συνιστῶσι δὲ ταῦτα, ὡς εἶπομεν, τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῷ ὄνοϊς ἐξαρτᾶται, ὡς γνωρίζομεν, ἀπὸ ὀρισμένα πρόσθια ἐγκεφαλικά τμήματα καὶ εἶνε μέχρι τινὸς ἀνεξάρτητος ἀπ' ἐκείνων. Δύνασθε λοιπόν ἢ νὰ ἀναπτύξητε μερικῶς ἢ καὶ ἀμφοτέρω τὰ κέντρα τοῦ νοῦ ἢ τὰ κέντρα τοῦ χαρακτήρος. Εἶνε ἐπομένως δυνατόν ὁ νοῦς νὰ ἔχη μεγάλας ἰδέας καὶ ἀγνάς ἠθικὰς ἐννοίας καὶ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἐπέδρασεν οὗτος συνεχῶς καὶ ἀδιαπτῶτος μὲ δεσμιὸν στενὸν ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ δὲν διηπαιδαγώγησεν αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου, οὔτε ἐτηρήθη ὁ μεταξὺ τῶν δεσμὸς, οὔτε ἠδύξθη ὡς ἀνάγκη, νὰ ἀφήζεν αὐτὸν ἐλεύθερον καὶ ἐντελῶς ἐλευθὸν καὶ πρόςτυχον. Δηλαδή ἡ μόρφωσις δὲν ἐγένετο σὰρξ καὶ αἷμα ἡμῶν. Εἰμπορεῖ τότε διάσημος καθηγητὴς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας νὰ εἶνε ὡς ἄνθρωπος κακὸς καὶ πρόςτυχος. Καὶ ἰδοὺ πῶς διὰ νὰ γείνη ἓνα παιδί καλὸ δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ κανονικὴ διαστροφή τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ του. Ὑπάρχει ἰσχυρότερος παράγων καὶ ἀληθέστερος, ὁ χημικὸς παράγων.

— Χημικὸς παράγων;

— Βεβαίότατα. Δὲν θέλεις νὰ ἦμαι συζητητὴς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν; Καὶ ἐγὼ ἀκριβῶς τὴν φυσιολογικὴν ψυχολογίαν καὶ ἠθικὴν παραδέχομαι. Τόρα θὰ ἐννοήσῃς μόνος τὸν χημικὸν παράγοντα. Ἡ καλὴ θρέψις, ὁ καλὸς ἀήρ καὶ ἡ κανονικὴ κυκλοφορία—ἀρχίζω ἐντεῦθεν—εἶνε ὁ πρῶτος χημικὸς παράγων. Ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ τὸν ἐξασφαλίζει. Σκέψου μόνον τί θὰ πάθῃ κάθε ἄλλος ὀργανισμὸς, ἀν ποτιζέται μὲ ἀκάθαρτο νερὸ, μὲ κακὸ αἷμα. Ὑγιὴς νοῦς ἐν ὑγιεῖ σώματι. Καὶ ἤδη ἐν τῇ κοινωνίᾳ, σκέψου πόσοι ἄνθρωποι π. χ. γνωρίζουν τὴν σημασίαν δυσπέπτου γαλουχίσεως ἢ θρέψεως μετὰ τοῦ αὐτομολυσμοῦ τῆς, καὶ ποῖα ἐλευθὴν ἐπακόλουθα εἰμπορεῖ νὰ ἔχη διὰ τὸν ποτιζόμενον ἐγκέφαλον τοῦ παιδίου. Πολλοὶ ὀλίγοι ἐνδιαφέρονται βέβαια. Καὶ ὅμως ἡ ἐγκληματικότης τοῦ παιδὸς σπεύρεται μὲ τὴν κακὴν γαλούχησιν ἀκόμη! Δεύτερος χημικὸς παράγων εἶνε τὸ περιβάλλον. Αἱ ἀνήθικοι χαραί, αἱ συνεχεῖς θλίψεις, αἱ διεφθαρμέναι διασκεδάσεις, αἱ ἀχρεΐαι συναναστροφαὶ καὶ ἡ θέα κακοήθων σκηνῶν ἀλλοιοῦσι καὶ δηλητηριάζουσι τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ ἐπομένως καὶ τὰ κέντρα τοῦ

Ἡ Πατριάρχης Κων/πόλεως Κωνσταντῖος Α' ὁ ἀπὸ Σινάιου (1830)

χαρακτήρος. Ὅσον δὲ εἶνε αὐται συχναί, τόσον διὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν νόμου τῆς γυμναστικῆς ἐπιρῶνννται τὰ χαμηλά κέντρα καὶ αὐξάνονται εἰς βαθμὸν τοῦ νὰ μὴ χαλιναγωγῶνται πλέον καὶ ἐὰν ὁ νοῦς θελήσῃ νὰ ἀντιδράσῃ. Δυστυχῶς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου γίνεται εἰδὸς τι *αὐτοκτηνώσεως*, ἂν μοι ἐπιτραπῇ ἡ λέξις. Ἡ φαντασία γοητεύει τὸ παρελθὸν καὶ γλυκύνει τὸ ἄγνωστον μέλλον. Κακὴ τις λέξις, ἀπρόσεκτον κίνημα τῶν γονέων καὶ τῶν ξένων κατέστρεψε τὸ τέκνον των. Ἡ φαντασία θὰ μεγαλοποιήσῃ τὴν ἄγνωστον ἡδονήν, θὰ δώσῃ συνεχῆ τροφήν εἰς τὰ χαμηλά κέντρα καὶ ὁ χαρακτήρ θὰ ὑποστῇ τελείαν διαστροφὴν. Ἴδου πῶς ἐκφραζέται χημικῶς καὶ διαστρέφεται ὁ χαρακτήρ. Τὸ κέντρον τοῦ νοῦ εἴμπορεῖ νὰ ἐργάζεται θαυμασίως κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ πλέον δὲν ἰσχύει. Εἴμπορεῖ ὁ νοῦς ὑγιῶς νὰ διακρίνῃ, νὰ σκέπτηται σοφῶς, ἀλλὰ δὲν ἐξύμωσεν οὔτε ἔχει τρέχοντα λογαριασμόν μετὰ τῶν κέντρων τοῦ χαρακτήρος. Ἴδου ὁ σοφὸς νοῦς καὶ συνάμα κακοῦργος ἄνθρωπος!

— Αὐτὸ εἶνε ἀληθές.

— Ἄλλ' οἱ χημικοὶ παράγοντες εἶνε πολλοὶ ἀκόμη. Ἄς ἀναφέρω τὸν ἀλκοολισμόν καὶ τὴν σφιλιδα ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ. Τὰ φρενοκομεία ἀπὸ αὐτοῦ ἀπαρτίζουσι τοὺς τροφίμους των. Καὶ κληρονομικῶς αὐτοὶ δίδουσι τὴν προδιάθεσιν εἰς τὴν ἐπιληψίαν, εἰς τὸν ὑστερισμόν καὶ εἰς ἄλλας νευρικὰς ἀσθενείας, αἱ ὁποῖαι ἀλλοιοῦσι τὸν χαρακτήρα καὶ ἀναδεικνύουσι τοὺς ὀλεθρίους εἰς τὴν κοινωνίαν ἐγκληματίας. Πολλοὶ κακοῦργοι εἶνε ἐπιληπτικοὶ καὶ ὑπνοβάται. Ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἠμπόδιον τὸν ὑπνωτισμόν καὶ αἱ κυβερνήσεις ἀπὸ τοῦ πρακτικοῦ. Πολλοὶ ἐπαρρημιμένως ὑπνωτισθέντες παρήλλαξαν χαρακτήρα. Ἀφῆνοι δὲ τὰς ἄλλας δηλητηριάσεις τῶν καταχραστῶν τῆς μορφίνης καὶ τοῦ χασιῦς, εἴτε τὰς ἐπαγγελματίας, δηλητηριάσεις τῶν ἐργατῶν τῶν μεταλλείων τοῦ μολύβδου καὶ ἄλλων μετάλλων, αἱ ὁποῖαι ποτίζουσι τὸ νευρικὸν σύστημα χρονίως ἀπὸ ἰδιαίτερον δηλητήριον. Δὲν ἔχει δίκαιον λοιπὸν ὁ Φλέσχιν νὰ ἀποκαλῇ τοὺς παράγοντας τούτους τῆς διαστροφῆς τοῦ χαρακτήρος χημικοὺς καὶ νὰ ἀφορίῃ τὸν Δομητρίον, ὅστις ἐκ μακρᾶς πλειονοψηφίας τῶν κακοῦργων, εἰς τὰς ἀσφατηροῦντι ἀνατομικαὶ συγγενεῖς ἀτέλειαι, ἐξήτησε νὰ ἰδρῶσῃ γενικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνευθύνου ἀπειλεῖ τὰ βάρθρα τῆς Κοινωνίας.

— Ἔχεις δίκαιον. Δὲν ἐγνώριζα τὰς γέας θεωρίας αὐτὰς καὶ σὲ εὐχαριστῶ διὰ τὴν διδασκαλίαν σου.

— Μὲ εὐχαριστεῖς, ἀγαπητέ μου, ἀλλὰ φαντάσου τί γελοῖον θέαμα παρουσιάζομεν καὶ οἱ δύο νὰ ἔλθωμεν ἐδῶ εἰς τὸ πανηγύρι, ὅπου ὅλοι διασκεδάζουσι καὶ ἡμεῖς νὰ φιλοσοφῶμεν.

— Ἄ! Ἐφιλοσόφουν καὶ εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος.

— Ναί, ἀλλὰ ποία σύγκρισις εἴμπορεῖ νὰ γείνη! Εἰς ὅλα ὁμοῦ αὐτὰ πταίει ὁ κληρικὸς αὐτός, ὅστις βέβαια ἄλλα διδάσκει ἐπ' ἐκκλησίας καὶ ἄλλα πράττει ἐδῶ. Ἄλλως κρίνει ὁ νοῦς του καὶ ἄλλος εἶνε ὁ χαρακτήρ του, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ παραδειγματίξῃ καὶ ἄλλας ἡδονὰς καὶ σκέψεις ἐμβάλλει εἰς τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα τὸν περιτριγυρίζουσι, ἄλλο εἶνε τὸ σῆμά του καὶ εἰς ἄλλα τὸ ἐξισώνει καὶ τὸ ἐξευτελίζει.

★

Ἄς ἐξακολουθήσωμεν τώρα τὸν γυρὸν μας.

Καθ' ὅλην τὴν ἄλλην πεδιάδα ἦσαν στημένα κλαδόπλεκτοι σκηναὶ διὰ τοὺς πανηγυριστάς, ὁμοιάζοντες τὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι παριστῶσι τοὺς Ἑβραίους ἐν τῇ ἐρήμῳ. Διάφοροι πωληταὶ φαγωσίμων εἰδῶν καὶ ποτῶν ἦσαν κατὰ τόπους ὡσαύτως ἐσκηνωμένοι. Πανταχοῦ διεσταυροῦντο καὶ περιήρχοντο ἄλλοι πωληταὶ ἀκατάπαυστοι, ὅσοι ἐπώλουν σταυροδάκτια, κομπολόγια, κτένια, καθρεπτάκια, ψαλιδάκια, δακτυλῖδια, ψεύτικα ὑάλινα βραχιόλια καὶ λουλούδια πάνινα καὶ ὀλοχρῶσους τρές καὶ χάνδρας. Ὅλους δὲ αὐτοὺς

περικύκλουν παιδιά και κοπέλλας και κορίτσια, ἵνα πληρωθῆ ἡ παροιμία «*σοιροδοῦ μοιροδοῦ και τὸ πανηγύρι*».

Ἄλλ' οἱ χοροὶ εἰλικυσαν ἀμέσως τὴν προσοχὴν μας. Ἀφῆνω ὅσας ἐχόρευον εὐρωπαϊκοὺς μὲ τὸ βράνασο ὄργανάκι και θαναμάζω τὰς καλλιφύρους νύμφας, ὅσαι, τὰ πάτρια φιλοῦσαι, «ὄρχησιτί τε και ἀοιδῆ τέροντο». Κρατούμεναι ἀπὸ τὰ δάκτυλα, ἐξηγημάτιζον δύο τρεῖς γύρους, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχὴν ὠδήγουν δύο-τρία παλληκάρια και εἰς τὸ μέσον ἦσαν τὰ παιχνίδια. Ἦσαν χωρικά και λλοναὶ ἠλιοκαμμένα, ἀλλ' ἡ κάθε μία εἶχε τύπον ἀφελείας και ἐντροπῆς ἀσυνήθιστον. Τὰ μαλλιά των πλεγμένα εἰς δύο βοστρύχους μὲ χρωματιστὴν κορδέλλαν και μὲ κάτασπρην γραμμὴν χωρίστρας, ἐπιπτον πολλάκις ἕως εἰς τὰ πόδια των. Κεντημένα ἦσαν αἱ ποδιές των και τὰ στήθη των ἀσπαίροντα μόλις ἐκάλυπτε τὸ μεταξοκέντητο μισοκάβαθο. Ὅλαι εἰς τὰ χέρια ἔφερον βραχιόλια χρυσομένα ἢ και ὑάλινα και αἱ πλείσται ἐπάνω ἀπὸ τοὺς χρυσοὺς ῥουμπελέδες τοῦ μετώπου ἔφερον στεφάνι ξερολούουδο, συνήθως κόκκινον, μὲ χρυσοὴν καρφίτσα, ὡς εἶδος κεκρυφάλου.

Και ἐσύρετο τὸ συρτὸ και ἔπαιζον τὰ παιχνίδια και ἀναπτε τὸ πάθος τοῦ παλληκαριοῦ, ὅταν ἐστροφογύριζε τὸ σημαντικόγραφικὸ μανδῆλι. Τὸ πονηρὸ ἴματι παρηκολούθει τὴν ἐργολαβίαν και, νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ἐξήλεσα τοῦ παλληκαριοῦ τὴν τύχη. Ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμαν και τὰ μονότονα τραγούδια, μὲ τὰ ὅποια αἱ κόραι ὅλαι εἰς μερικὸς χοροὺς παρηκολούθουν τὰ παιχνίδια. Εὐμορφα δὲν ἦσαν, ἀλλὰ μερικά στροφὰι γοργαὶ ὡς εἶδος ἐπφδῆς, εἶχον και ῥυθμικὴν καλὴν και μοτίβο καλόν. Πολλοὶ εὐρίσκουν εἰς τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας τοὺς κόμους, τὰ μελικὰ σπέρματα και τὰ θυμηλικὰ τῶν ἀρχαίων, και βεβαίως δὲν ἔχουν ἄδικον. Ἄλλ' οὔτε Κρητὶ οὔτε Κλοῦκ εὐρίσκονται εὐκόλως νὰ τὰ καθαρῶσιν και νὰ τὰ ἀποκρυσταλλώσιν. Χρειαίεται τόση δύναμις και τόση ἔμπειρις, ὅσην δὲν φαντάζονται οὔτε οἱ παλαιότεροι οὔτε οἱ ψάλται μας.

Ὁ χορὸς ἐξηκολούθει μὲ τὴν αὐτὴν φαιδρότητα. Ἐχόρευον συρτὸ. Δὲν εἰσεύω διὰ τί τρέφω εἰς τὸν χορὸν αὐτὸν συμπάθειαν ἰδιαίτην. ἔχει τόσην καλλιτεχνίαν εἰς τὴν ἀνέλιξιν του, τόσην εὐρυθμίαν και γοργότητα και διαχύνει τόσην χάριν και φαιδρότητα, ὡστε βεβαίωτατα προτενεύει. Ἴσως ὁ τσάμικος χορὸς μὲ τὸ τεταρτημόριον τῆς ἀρσεώς του ἔχει πολλὴν τέχνην και παρέχει στάδιον εἰς τὸν χορηγὸν νὰ ἀνελιξῆ πολλὴν εὐκνησίαν. Ἴσως μάλιστα οἱ ῥυθμικοὶ τῆς φιλολογίας εὐρίσκουν ἐν αὐτῷ, ὅπως λέγουν, τοὺς ἀλόγους πόδας τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, καθ' οὗς ὁ χορεύων ἀφήνει μικρὸν retardanto. Αὐτὸ ἀδιάφορον. Ὁ τσάμικος χορὸς ἐν τῷ συνόλω του δὲν ἔχει χάριν. Ἐνθυμοῦμαι ἄλλοτε, ὅτι λαμπρὰν ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμεν ὁ μανιάτικος χορὸς, ὅπως και ὁ μαυροβούνιος. Ὁ χορηγὸς ἀνελίσσει ὠραίους γύρους μὲ στροφὰς ἀγερώχους και χαριτωμένην εὐρυθμίαν, ἕως ὅτου φθάσῃ τὴν ἐντροπαλὴν νύμφην, ἣτις ἀποφεύγει τὰς κινήσεις του. Δὲν κάμνει οὔτε τοὺς ἀεροβατικὸς στροφογυρισμοὺς, ὅπως εἰς τὸν τσάμικον, οὔτε τοὺς ἀγρίους και προκλητικὸς ἐλιγμούς, ὅπως εἰς τὸν ζεϊμπέτικον. Οὔτε πάλιν ἀνελίσσει μεγαλοπρέπειαν χαῖνον και μονότονον, ὅπως εἰς τὴν τράταν τῶν Μεγάρων. Ὡς καλλιτεχνία ὁμοῦ και ὡς χορὸς πρῶτος εἶνε ὁ συρτός.

Οἱ Μαδυτινοὶ μας ἐχόρευον ἀλλαγοῦ ἀνὰ δύο-δύο μπάλλο, ὅπως λέγουν τὸν ἀντικρυστό. Ἄλλ' οὔτε αἱ κινήσεις τοῦ ἀνδρὸς εἶχον τὴν μεγαλοπρέπειαν και τὸ εὐλύγιστον τοῦ ἀετοῦ, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ μιμηθῆ, οὔτε ἡ δυσκίνητος ἀρρυθμία τῆς χορευτριάς ἐξέφραζε τὴν πονηρίαν τῆς θωπείας. Ὅπωςδῆποτε ὁμοῦ, καθ' ὅλην τὴν πεδιάδα χοροὶ και τραγούδια ἦσαν ἀκατάπαυστα. Ἡμεῖς περιεπλανώμεθα ἀπὸ τῆς μιᾶς συντροφίας εἰς τὴν ἄλλην.

★

Εἰς τὸν οὐρανὸν ὑψηλὰ πρὸ πολλοῦ ἐφάνη ἡ κόρη τοῦ Ὑπερίωνος. Τὰ ἀργυρὰ μαλλιά της ἐπιπτον εἰς τὰς λοχμώδεις κοίτας τοῦ βουνοῦ φεγγοβολοῦντα μέσα εἰς τὴν ἐλαφρὰν σκοτίαν τῆς ἐσπέρας. Ἡ ὠρα εἶχε προχωρήσει.

— Θά καταβῶμεν ἀπὸ τὰ Κοίλια, μοῦ λέγει ὁ φίλος.

Καὶ κατέβημεν. Ὡ τῆς ἀτυχίας μου! Ὅλος ὁ ἐνθουσιασμός μου ἐσωριάσθη εἰς στήλην ὡς τοῦ Λώτ, ἀνάλατον ὕμω. Μὴ παραξενευθῆτε, ἐὰν παθαίνωμαι, ὁσάκις ἀπαντῶ Ἀθιγγάνους. Δυστυχῶς ὁ δρόμος ἐκεῖνος κατὰ τὴν πανήγυριν ἦτο ὁ τόπος τῆς συρροῆς των. Ἐκλείσα τὴν μύτη, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ κλείσω καὶ τὸ μάτι διὰ νὰ μὴ ἴδω τὴν μυσαρότητα, τὴν βρώμα, ὅπου πετοῦν αἱ ἀλογόμυιαι ὡς ἔθνεα σμερδνάων πολλάων, καὶ ὅπου ὁ λεπρωμένος σκύλος, μοῦργος τῆς χολέρας καὶ ὁ τραυματίας ὄνος κοκκαλιάρης παρακάθηνται με αὐτοὺς καὶ παρακοιμῶνται. Εἰς τὴν Μανοῦ εὐρίσκεται νόμος, ὅστις φρικτὰ τοὺς καταράται. Νὰ κατοικοῦν μακρὰν ἀπὸ τὰς πόλεις, νὰ φοροῦν ἐνδύματα νεκρῶν καὶ νὰ ἔχουν μόνους συντρόφους τὸν σίδηρον, ἀγγελία σπασμένα, ὄνους καὶ σκύλους. Ἄ! εἶνε ἀνάθαρτοι παρῖαι, οἱ ἀχρεῖοι! Σὰν φαντάσματα περιέρχονται τὰς πόλεις καὶ με ἄγριον μάτι « Ἄνοιξ, σὲ λέγουν, τὸ χέρι νὰ διαβάσω τὴν μοῖρά σου! Ἄναθεματίζω μόνον τὴν στιγμὴν πῶς ἔκλειψαν κάπου κάπου μερικά θηλυκὰ των ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα μαῦρα μάτια καὶ τὰ φιδωτὰ τὰ φρύδια.

★

Τὸ θαλασσινὸ ἀστέρι, ὁ καλὸς ἀγγελινός, ἐμεσουράνει. Ἡ ἄγκυρα τοῦ πλοίου ἀνεσύρετο καὶ ὄλοι μας τὸ ἔχαρτεῖν: Salve, stella maris. Ὁ φίλος μου με ἔστειλε με τὸ μανδηλί του χειριετόμεν ἀπὸ τὸ καίκι. Ἐκινήσαμεν. Ἄλλ' ἐγὼ ἐστάθην ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἕως ὅτου ἡ Μάδυτος ἐχάθη ἀπὸ τὰ μάτια μου. Καὶ τὴν αὐτὴν ἐσπέραν, ἀν καὶ κατάκοπος, ἔγραψα εἰς τὸ ἡμερολόγιον τὰς ἐπιπτώσεις μου.

Ἐν Φαναρίῳ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΙΑΤΡΟΣ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἐν σελίδι 191 τοῦ Β' τόμου (1900) τοῦ Ἡμερολογίου ἐσφαλμένως πέρουσιν ἐξετηνώθη ἢ ἐπὶ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ ἐν Γαλατῇ ἐπιγραφῇ, ἀσμένως ὁ ἐπιπροθοῦται ἐνταῦθα, κατὰ πιστὸν ἀντίγραφον, ἀποσταλὲν ἡμῖν παρὰ τοῦ ἀρχιερατικῶς προϋσταμένου τοῦ εἰρημένου ναοῦ θεοφιλεστάτου ἁγίου Συννάδων κ. Εὐγενίου :

« Χριστοῦ ὅς γε ὁ τῶν Κήπων πάλ' ἀκίκοε νηός,
 Ὅς μακρὰ ὄρα εἰν πλεόνεδοι δάμνη
 Νηγάτεος δ' αὐτίς νῦν κραντορή ἐπινεύσει
 Ὅς ὅα θεμέθλων ἐξ ἀραγέων τέτυκται
 Τοῦ πρώτου Κωνσταντίου ἐξάρχοντος ἐν ἱεροῖς
 Σπουδῇ κρατερίῃ χρηματικῇ πορίᾳ
 Ἐνοριτῶν φιλοθέων τοῦδε νεῶ Θεοτεροπούς,
 Οὗς δόξοι Χριστὸς πύματος οὐλομένου ».

αωλγ', ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ.